

GUNNAR DU RIETZ & DAN JOHANSSON

Skatterna, företagandet och tillväxten^{*}

Ingress: I artikeln studeras de samlade skatteeffekterna på lönsamheten för en entreprenör av att äga och driva, samt ärva, ett företag under perioden 1970-2002. De totala skatteeffekterna har gjort det olönsamt att äga och driva ett entreprenörslett företag under en stor del av perioden. Under lång tid har skatteeffekterna också varit av konfiskatorisk karaktär vid generationsskiften. Vi ser skattesystemets kraftigt negativa effekter på lönsamheten av att äga, driva och ärva ett entreprenörslett företag som en huvudförklaring till bristen på nya, små och snabbt växande företag i Sverige och därmed också som en huvudorsak till den låga svenska ekonomiska tillväxten.

Författarpresentation:

Ekonomie doktor Gunnar Du Rietz har under lång tid analyserat skattesystemets effekter på företagandet och den ekonomiska tillväxten, bl a som skattesakkunnig på SAF och chefsekonom på Skattebetalarnas förening, och är idag verksam som konsult.

Filosofie doktor Dan Johansson är verksam vid Ratioinstitutet i Stockholm. Han forskar huvudsakligen kring ”Den svenska tillväxtskolan” och institutionernas betydelse för näringslivets utveckling och ekonomisk tillväxt.

^{*} Vi tackar Niclas Berggren, Fredrik Bergström, Magnus Henrekson, Nils Karlson och Danne Nordling för värdefulla synpunkter och Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser för finansiellt stöd.

1. Introduktion

Sambandet mellan skatter och ekonomisk tillväxt är en omtvistad fråga. Majoriteten av de studier som gjorts på svenska data studerar sambandet på aggregerad nivå, och resultaten ger inte stöd för någon entydig slutsats. I föreliggande artikel anläggs ett mikroperspektiv. Syftet är att beräkna olika skatters sammantagna effekt på lönsamheten för en entreprenör av att äga, driva och ärva ett mindre familjeföretag under perioden 1970-2002. Trots att Sverige under denna tid haft ett av världens, stundtals världens, högsta skattetryck har detta tidigare inte gjorts. Tanken bakom analysen är att den makroekonomiska tillväxten är ett aggregat av tillväxten på mikronivå. Goda incitament för entreprenörerna att starta och expandera företag bör därför rimligtvis leda till högre ekonomisk tillväxt än dåliga sådana.

Vi finner att de sammanlagda skatteeffekterna är så stora att de i princip gjort det olönsamt för en entreprenör att äga och driva ett företag under större delen av den studerade tidsperioden. Fram till 1990-talets början är också de sammanlagda skatteeffekterna vid generationsskiften i det närmaste att betrakta som konfiskatoriska. Till följd av sänkt arvsskatt, framförallt 1992, minskade dock skatteeffekterna vid arv markant. Fortfarande är de emellertid så stora att de har en allvarligt negativ inverkan på företagets överlevnads- och expansionsförmåga.

Vi drar slutsatsen att skatternas negativa effekt på lönsamheten av att äga, driva, och ärva entreprenörsledda företag kan förklara den brist på nya, små och snabbt växande företag i Sverige som observerats i en rad empiriska studier. Med tanke på dessa företags betydelse för den ekonomiska tillväxten menar vi att detta är en viktig orsak till Sveriges ekonomiska eftersläpning sedan början av 1970-talet. Enligt vår analys förutsätter högre ekonomisk tillväxt en kraftig sänkning av de olika skatter som drabbar entreprenören och företagandet så att skatterna inte gör det olönsamt att etablera och expandera företag, eller försvårar generationsskiften.

2. Skatterna, ägandet och drivandet av företag

För att undersöka skatternas samlade effekt på entreprenörens avkastning av att äga och driva ett företag beräknar vi den totala effektiva skattesatsen av en investering i ett mindre entreprenörslett företag under perioden 1970-2002. Den totala effektiva skattesatsen

definieras som kvoten mellan kapitalskatteken (w) och *real* avkastning före bolagsskatt (p). Kapitalskatteken definieras i sin tur som skillnaden mellan real avkastning före bolagsskatt och real avkastning efter skatt för ägaren (s), d v s (Södersten [1993]):

$w = p - s$ och

Total effektiv skattesats = $w/p = (p - s)/p$.

En korrekt bild av skatternas effekt på entreprenörens avkastning av att äga och driva ett företag kräver att samtliga skatter som påverkar entreprenörens avkastning inkluderas i beräkningarna. Företaget kan m a o inte ses som en isolerad företeelse utan koppling till den drivande kraften bakom företaget och dennes ekonomiska utbyte av att bedriva entreprenöriell verksamhet. Entreprenören kan få en personlig ekonomisk ersättning på sitt företagande genom utdelning, lön, försäljning av företaget eller genom en kombination av dessa åtgärder. Givet ett visst värde på företaget har entreprenören också fram t o m 1991 måst betala förmögenhetsskatt. I beräkningarna inkluderas därför, förutom effekterna från bolagsskatt, också effekterna från utdelnings-, inkomst-, reavinst- och förmögenhetsskatt.

2.1 Antaganden

Det svenska skattesystemet är komplext och påverkar entreprenörens avkastning genom en rad förhållanden. Bolagsskatten, t ex, berörs av avskrivningsregler och konsolideringsregler som berör lagervärdering, periodiseringsfonder och investeringsfonder.¹ Skattesatserna och skattebaserna har också ändrats ofta på ett oförutsägbart sätt över den studerade tidsperioden. Det krävs därför ingående kännedom om skattesystemet och dess utformning under lång tid för att kunna genomföra dessa beräkningar. Vidare måste beräkningarna oundvikligen vila på vissa antaganden om företagets förmögenhetsvärde, entreprenörens inkomst etc.

I det följande antas entreprenören äga ett fåmansföretag med 8 anställda som år 2002 värderas till 13 miljoner kronor och för samma år ta ut – vid sidan av aktieutdelning – en lön på 450 000 kronor (taxerad inkomst före grundavdrag) från företaget. Entreprenörens årsinkomst har valts för att den ska motsvara en högre tjänstemans årsinkomst. Företagets förmögenhetsvärde har valts med hänsyn till 8 anställda 1970. Antas ett högre förmögenhetsvärde blir förmögenhetsskatten större före 1992. På grund av relativt hög lönsamhet har företag växt och blivit mer kapitalintensivt i slutet på perioden. *Avkastningen*

på fåmansföretagets aktier antas nämligen vara 20 procent realt före bolagsskatt alla år. Detta är ungefär samma lönsamhetsantagande som i huvudscenariet i EU-kommissionens företagsstudie (SOU 2002:47, s 143). Vidare antas 30 procent av vinsten bli utdelad medan resterande 70 procent, efter fråndragen bolagsskatt, återinvesteras i bolaget för att ge 20 procents real avkastning. För tiden före 1991 har reavinstskatten beräknats utifrån skatten på treårsinnehav med beaktande av varje års skattesatser och grundavdrag för reavinster. Fr o m 1991 har dock fåmansföretagarens reavinstskatt beräknats enligt 3:12-reglerna.

De formella och faktiska bolagsskatterna skiljer sig kraftigt åt under stora delar av den studerade tidsperioden. Den formella bolagsskatten var hög, mellan 53 och 62 procent, ända fram t o m 1989. Den effektiva skattesatsen var dock väsentligt lägre till följd av generösa avskrivningsregler, investeringsfondssystemet, möjligheter att skjuta upp skatten genom att skriva ned lagret med 50 procent och resultatutjämning. Det är därför missvisande att använda den formella bolagsskatten som underlag för beräkningarna. I det följande använder vi oss istället av uppgifter om (formell och) effektiv bolagsskatt för börsnoterade företag beräknade av Henrekson [1996] och McLure & Norrman [1995].² För åren 1976-77, 1979 och 1980 har vi emellertid satt den effektiva bolagsskatten i kalkylen till 30 procent, då vi antagit högre lönsamhet för företaget än för börsföretagen dessa år. De börsnoterade företagen strävar efter att ge en relativt stabil utdelning över tiden och väljer därför att även redovisa vinst och ge utdelning under år när de verkliga vinsterna är låga eller obefintliga. I sådana situationer, vilket var fallet dessa år, kan bolagsskattens andel av vinsterna före skatt bli över 100 procent. Den *effektiva bolagsskatten* påverkas också av hur investeringarna finansieras (genom lån, kvarhållna vinster eller nyemission) och av i vilka tillgångar medlen investeras (maskiner, byggnader eller lager). Här studeras skatten på investeringar finansierade genom eget kapital, d v s utan lånefinansiering.

Eftersom företagen har möjligheter att skjuta upp betalning av bolagsskatt genom att skriva av tillgångarnas värde snabbare än deras ekonomiska värdefall och genom olika reserveringar som förlustjämnning och periodiseringsfonder utgår bolagsskatt förutom på utdelad vinst också, om än något reducerad, på kvarhållna vinster (som ger värdestegring och reavinstskatt). Vi har här använt en förenklad och schablonmässig nuvärdesberäkning av bolagsvinster på värdestegring, 80 procent av full bolagsskatt. Detta skiljer sig mot t ex

¹ Det utmärks således inte av någon generalitetsprincip, d v s att alla individer och företag möter lika villkor (Buchanan & Congleton [1998]).

² Detta underskattar skatternas negativa effekter på lönsamheten hos ett mindre företag eftersom de börsnoterade företagen generellt haft större möjlighet att minska den faktiska bolagsskatten (Henrekson [1996]).

Aktiespararna som i sitt totalskatteindex inte alls beaktar bolagsskatt på kvarhållna vinster. Att bortse från bolagsskatt på kvarhållna vinster, d v s räkna som om kvarhållna vinster enkelbeskattas med bara reavinstskatt, innebär att större delen av bolagsskatten antas bort, vilket underskattar den totala skatteeffekten (för Sverige och ännu mer för andra länder).

I samband med skattereformen 1991 infördes fåmansföretagsreglerna (3:12-reglerna) för att förhindra fåmansföretagare från att omvandla arbetsinkomster till lägre beskattade utdelningar och reavinster. Reglerna innebär att om ett familjeföretags kapitalavkastning (efter bolagsskatt) är större än en specificerad (låg) normalavkastning (statslåneräntan + 5 procent) kommer den ”övernormala” vinsten att beskattas med marginalsatt (ofta 57,4 procent) i stället för kapitalinkomstskatt på 30 procent. Detta gäller utdelad vinst. Återinvesterad vinst reavinstbeskattas ofta lägre till, knappt 44 procent. Företag med en lönesumma för anställd personal på över 10 basbelopp (ca 380 000 kr) får dock ett större utrymme för kapitalbeskattning (och skattelättnad) genom att de får lägga både kapitalunderlaget och överskjutande lönesumma till anskaffningskostnaden för företaget.³ Fåmansföretagsreglerna slår därför olikformigt på olika typer av företag. Dessutom har de genomgått flera ändringar efter 1991.

Uppgifterna om tjänstemannens marginalsatt, utdelningsskatt, reavinstskatt och förmögenhetsskatt kommer från en egen databas.⁴ I beräkningarna tas hänsyn till inflationen.

Tanken med beräkningarna är att följa ett identiskt företag och en identisk entreprenör över tiden och studera hur skatterna påverkar avkastningen av att äga och driva detta företag. Avkastningen är reall oförändrad över tiden och förmögenhetsvärdet växer reall i samma takt, medan skatterna varierar med de faktiska förändringar som har skett under perioden.

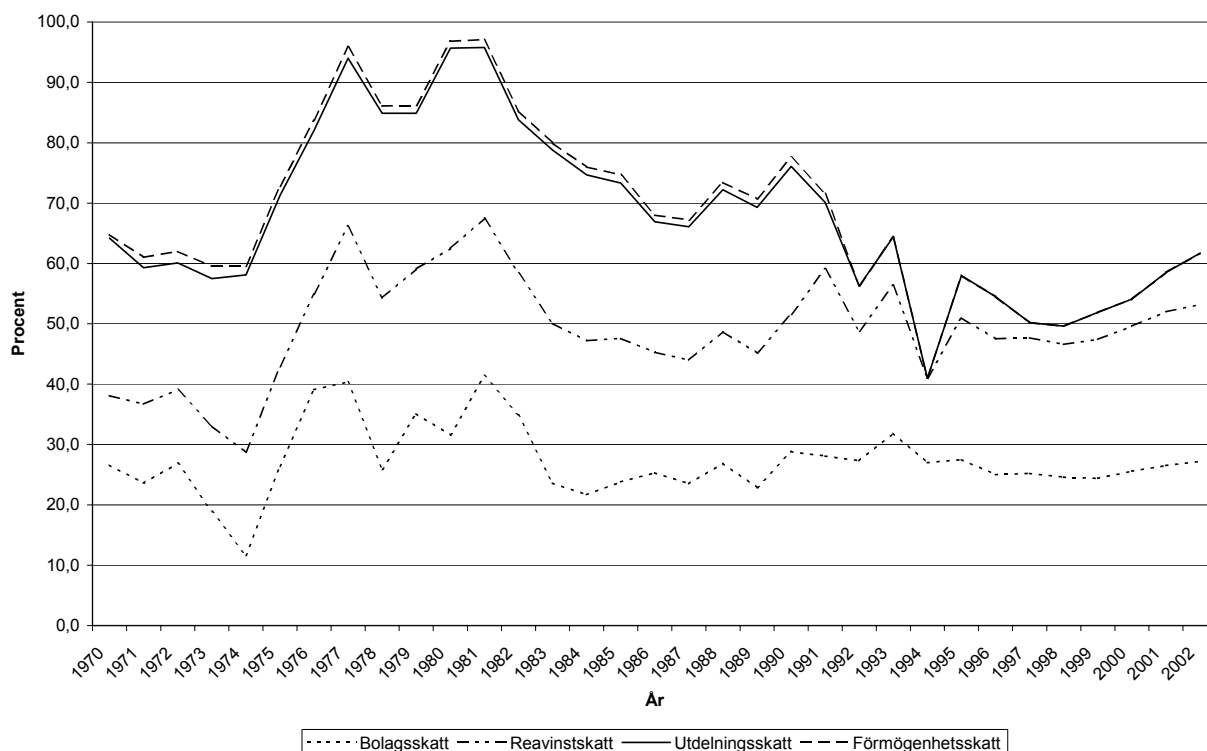
2.2 Effektiva skattesatser

I *Figur 1* visas de totala kapitalskatteuttaget mellan åren 1970 och 2002 uppdelad på den kumulativa effekten av bolags-, reavinst-, utdelnings- och förmögenhetsskatt. Det totala kapitalskatteuttaget har varierat kraftigt under den studerade tidsperioden, från som lägst 41 procent år 1994 till som högst 97 procent år 1981. Det har genomgående varit högt, under 7 år

³ Sedan ett par år finns det också en liten kapitalskattelättnad för fåmansföretag genom att ca 3,5 procent av anskaffningskostnaden (också här förhöjd med eventuell lönesumma) enkelbeskattas med endast bolagsskatt. Därtill har de senaste åren tillkommit ett litet avdrag på arbetsgivaravgifterna, som dock gäller för alla inkomster av näringsverksamhet.

(1976–82) översteg det 83 procent. Fr o m 1992 har det varit lägre och varierat mellan 50 och 62 procent, med undantag av en temporär sänkning 1994 till endast 41 procent. Minskningen beror på den sänkta kapitalskattesatsen 1991, den lägre inflationen fr o m 1992 samt den skattelindring för onoterade företag som infördes stegvis 1994-98.

Figur 1 Kumulativa totala skattesatser, 1970-2002.

Anmärkning: Vid beräkningarna har antagits att den reala avkastningen före skatt är 20 procent alla år och att 30 procent av vinsten efter skatt delas ut medan 70 procent återinvesteras. Beräkningarna avser svenska privatpersoner som finansierat investeringarna med eget kapital, d v s lånefinansiering förekommer inte. Genomsnittlig bolagsskatt är lägre för bl a institutioner, och om finansiering sker genom skuldsättning eller om 80-talets investeringsfondssubventioner utnyttjats. Kurvan för förmögenhetsskatt sammanfaller fr o m 1992 med kurvan för utdelningsskatt.

Källa: Egna beräkningar.

Bolagsskatten har vanligen stått för ca hälften av den totala effektiva skattesatsen och varierat mellan 12 procent (1974) och 41 procent (1981).

⁴ Dessa är tillgängliga från författarna på förfrågan.

I samband med 1985 års skattereform ökade likformigheten i bolagsbeskattningen för alla tillgångar och finansieringssätt till följd av att de investeringsbidrag som fanns i början på 1980-talet togs bort.

1990–91 års skattereform var mer långtgående och gav större effekter. Bolagsskattebasen breddades kraftigt samtidigt som den formella skattesatsen sänktes till 30 procent. Investeringsfondssystemet upphörde, liksom rätten till stor lagernedskrivning. Företagens reavinster på aktier och fastigheter blev fullt beskattade m m (Södersten [1993]). Detta innebar att den effektiva skattesatsen – som varierat mellan 20 och 25 procent 1982–1989 – höjdes till ca 30 procent (Henrekson [1996]). Snedvridningarna vid olika typer av investeringar och för olika finansieringssätt försvann i huvudsak 1991. Skillnaden i skattebelastning mellan svenska hushåll och skattegynnade investerare – främst utländska pensionsfonder och vissa svenska institutioner som AP-fonder – kvarstod, även om den minskade något.

Skattebelastningen mellan olika investerare minskade ytterligare när den borgerliga regeringen 1994 sänkte den formella bolagsskatten till 28 procent i utbyte mot indragen rätt till s k SURV-avsättning (ersatt med en skattemässigt mindre värd rätt till avsättning till periodiseringsfonder), samtidigt som hushållens skatt på aktieutdelningar slopades och reavinstskatten på aktier drygt halverades till 12,5 procent. Redan 1995 återinfördes dock dubbelbeskattningen (men inte förmögenhetsskatten på arbetande kapital).

Reavinstskatten har ofta inbringat en tredjedel av den reala avkastningen före bolagsskatt. Den höjdes 1977, när skattefriheten för 5-årsinnehav, liksom 25 procents skattskyldighet för fyraårsinnehav, togs bort. Dessa regler ersattes av 40 procents skattskyldighet för aktier som innehafts i minst två år. År 1986 försvann grundavdraget för reavinster (som var 3 000 kr 1981–86 och 2 000 kr ett par år därefter). År 1991 höjdes reavinstskatten igen reallt – trots den sänkta skattesatsen – när också 40-procentsregeln för tvåårsinnehav togs bort (d v s att skattskyldigheten var nedsatt till 40 procent för reavinster på tvåårsaktier). År 1994 var reavinstskatten rekordlåg, vilket framför allt berodde på att skattesatsen temporärt sänktes till 12,5 procent, men även på att inflationen var låg (2,4 procent).

Skatten på utdelning var betungande före 1992 till följd av den höga inflationen och de höga marginalskatterna. Den effektiva utdelningsskattesatsen var högst 1974–90 och var dessa år tyngre än reavinstskatten. När inflationstakten minskade från nästan 10 till ca 3

procent efter 1992 minskade bördan av utdelningsskatten. Värt att notera är avsaknaden av utdelningsskatt år 1994, vilket delvis förklarar det låga totala kapitalskatteuttaget det året.

För entreprenören i våra beräkningar har förmögenhetsskatt utgått fram t o m 1991 och då uppgått till mellan 1 och 2 procentenheter av den totala effektiva kapitalskattesatsen.

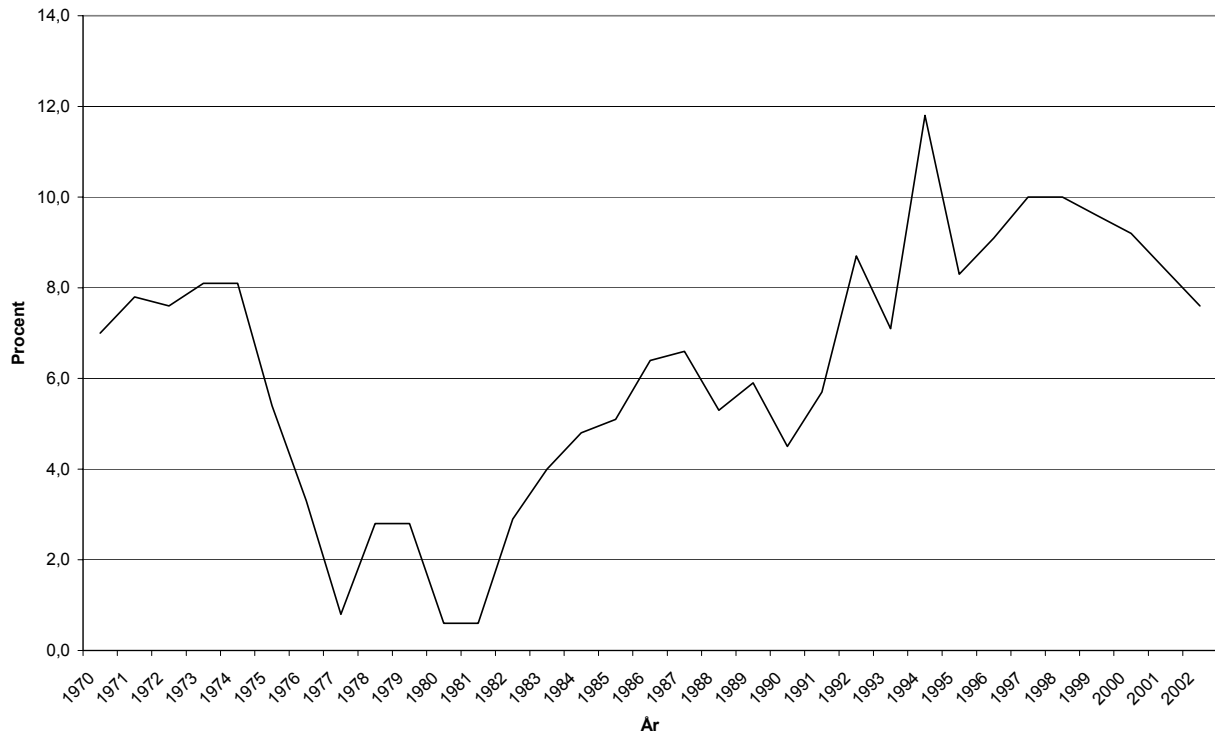
Att det totala kapitalskatteuttaget 1970-91 varierat mellan 61 och 97 procent innebär att staten i genomsnitt lagt beslag på nästan hela realavkastningen av entreprenörens företagande under denna tid. Det är här intressant att jämföra med Jan Söderstens beräkning av total effektiv kapitalskattesats för svenska privatpersoner år 1980 och år 1985, 105 respektive 99 procent (Södersten [1984, s 134 och s 137]). Resultaten skiljer sig inte kraftigt åt trots att vi inte räknat med att någon andel av företagsinvesteringarna lånefinansierats. Fr o m 1992 har den effektiva kapitalskatten sänkts.

Effektiva kapitalskattesatser på 61-97 procent innebär självfallet en stark negativ inverkan på entreprenörens incitament att etablera och driva företag. Detta gäller även om hänsyn tas till möjligheten att sänka skatteuttaget något genom att lånefinansiera en del av företagets investeringar. Även det lägre kapitalskatteuttaget under det senaste decenniet på 50 -62 procent är med all sannolikhet tillräckligt hög för att hämma riskfyllt entreprenörskap kanaliserat via nya och små familjeföretag.

2.3 Realavkastning efter skatt

En grundförutsättning för beräkningarna är som nämnts att avkastningen på aktierna alla år antagits vara 20 procent reallt före bolagsskatt. Den nominella avkastningen har då, till följd av den faktiska inflationen, varierat mellan 20,3 (1999) och 33,7 (1980). Dras kapitalskattekilen från den nominella avkastningen fås procentuell avkastning efter skatt. Efter justering för inflationen fås realavkastning efter skatt (Figur 2).

Figur 2 Realavkastning efter skatt, 1970-2002.

Anmärkning: I verkligheten har avkastningen svängt mycket mer än i figuren beroende på att avkastningen före skatt varierat väsentligt runt den här antagna avkastningen på reallt 20 procent.

Källa: Egna beräkningar.

Trots antagandet om en positiv realavkastning före skatt på 20 procent för varje enskilt år visar beräkningarna att de sammantagna skatteeffekterna orsakade en realavkastning efter skatt på nära 0 procent för 3 (1977 och 1980-81) av de 32 åren i undersökningen. Den genomsnittliga realavkastningen efter skatt uppgick inte till mer än ca 4,6 procent mellan åren 1970-1991. Fr o m 1992 har dock lönsamheten höjts med en topp år 1994, bl a till följd av att skatten på hushållens utdelning slopades. Denna förändring blev dock kortvarig; redan året därpå återinfördes dubbelbeskattningen på utdelning. För perioden 1992-2002 uppgick realavkastningen efter skatt till ca 9,1 procent. För hela perioden uppgick den genomsnittliga reala avkastningen efter skatt till låga 6,2 procent. Hade företaget istället uppvisat en realavkastning på 10 procent före skatt för varje enskilt år hade den genomsnittliga reala avkastningen efter skatt uppgått till 2,3 procent för hela perioden. I detta fall hade realavkastningen efter skatt t o m varit negativ för många år.

Fåmansföretagsreglerna har inte höjt beskattningen men gjort den mer olikformig. För vårt exempelföretag med åtta anställda har reglerna höjt avkastningen något jämfört med en svensk ägare av börsaktier. Det beror på att företaget endast drabbas av en begränsad arbetsinkomstskatt på reavinsten (ej på utdelningen), på skattelättnaden på utdelning och slopad förmögenhetsskatt på arbetande kapital. Effekten av det intill obegriplighet komplicerade regelsystemet är ändå fortfarande att nystartade och snabbväxande lönsamma företag ofta drabbas av arbetsinkomstbeskattning av utdelning och reavinst, vilket sammantaget ger en högre kapitalskatt för fåmansföretagare än för börsaktieägare. Denna effekt förvärras om avkastningen stiger och blir högre än de 20 procent för börsaktier som här antagits. Enligt Henrekson [1998] arbetar t ex moderna riskkapitalbolag med nominella avkastningskrav före skatt på 25-30 procent per år. Med denna ”marknadsnormala” avkastning kommer många entreprenörer med lönsamma kapitalintensiva företag att drabbas av att en del av kapitalavkastningen klassas som arbetsinkomst och beskattas med marginalsatt på upp till 57,4 procent. Entreprenörer i arbetsintensiva företag klarar sig dock fr o m 1997 väsentligt bättre genom tillkomsten av lönesummevillkoret, alltså att viss lönesumma får läggas till anskaffningskostnaden vid beräkningen av kapitalbehandlat utrymme och enkelbeskattat belopp.

Slutsatsen från dessa beräkningar är att det svenska skattesystemet den senaste trettioårsperioden i princip gjort det olönsamt för en entreprenör att äga och driva ett företag i Sverige, i synnerhet innan 1992.

3. Arvsskatten och successionen av företag

Beskattning i samband med dödsfall har i Sverige funnits sedan slutet av 1600-talet. I 1894 års förordning angående stämpelavgifter tillkom de väsentligaste grundvalarna för nuvarande, lag som byggdes ut och moderniserades genom 1914 års förordning om arvsskatt och skatt på gåva (AGL). 1941 antogs gällande lagstiftning om arvsskatt och gåvoskatt.

Från 1894 till 1985 steg den högsta skattesatsen i det högsta arvsskattesiktet för närmaste arvingar (Klass I) successivt från 1,5 procent till 70 procent.⁵ Detta inkluderar endast själva arvsskatten och inte eventuella ytterligare skatter som kan tillkomma för att betala arvsskatten. Familjeföretagare tvingas t ex ofta betala hela eller delar av arvsskatten genom löneuttag från företaget. Den totala skattebelastningen ska i detta fall också inkludera den inkomstskatt och de arbetsgivaravgifter som följer av löneuttaget. För att inte skatteskärpningarna skulle träffa förmögenhet i familjeföretag alltför hårt infördes 1970 för första gången särskilda lättnader för företagsförmögenhet. Dessa provisoriska lättnader ersattes med nya regler, först 1974 och sedan 1978. 1978 års metod för att lindra beskattningen av företagsförmögenhet gäller fortfarande. Den går ut på att beräkna ett substansvärde på summan av företagstillgångarna minus summan av skulderna och reducera nettot till 30 procent. Med verkan från och med 1992 sänktes skattesatserna på arv och gåva radikalt. Högsta skattesats i alla arvsskatteintervall bestämdes till 30 procent. Efter denna reform har endast smärre ändringar gjorts i AGL.

3.1 Arvsskattens utveckling 1970-2002

För varje enskilda år under perioden 1970-2002 beräknas i det följande de totala skatteeffekterna då ett entreprenörslett företag ärvs av den yngre generationen inom familjen, som också antas önska fortsätta driften av företaget. Företagets marknadsvärde antas vara reellt oförändrat under hela perioden. Det har vidare antagits sammanfalla med värdet på det egna kapitalet, vilket antas vara 5 miljoner kronor år 1970 (motsvarande 35 miljoner kronor i 2002 års penningvärde).⁶ Företaget antas ärvas av en bröstarvinge, vilket innebär att arvingen drabbas av den lägsta arvsskatten. Arvingens löneinkomst antas vidare vara 450 000 kronor i 2002 års penningvärde, vilket motsvarar inkomsten för en högre tjänsteman. Även inkomsten förutsätts vara reellt oförändrad under tidsperioden.

En arvinge som skall betala arvsskatt måste oftast göra detta genom löneuttag. Lånefinansiering kan visserligen förefalla mer ekonomisk och är naturligtvis också många

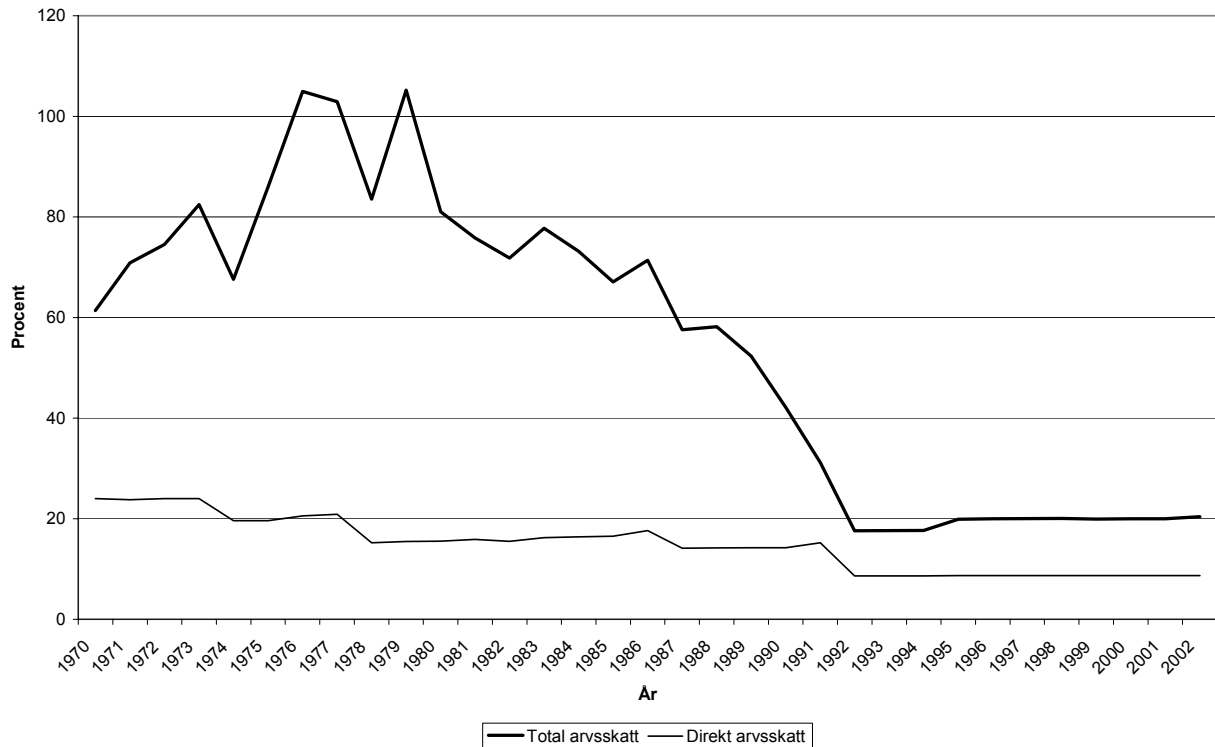
⁵ Det brukar sägas att arvsskatten tas ut efter en dubbel progressiv skala (SOU 1987:62). Dels ökar skattesatsen ju större arvslotten är, dels utgår skatten efter en strängare skala för avlägsnare släktingar samt mottagare som inte alls är släkt med den avlidne. Det finns sedan länge tre olika skatteklasser. Till klass I, som medför den lindrigaste beskattningen, räknas efterlevande maka samt barn och deras avkomlingar och svärson/svärdotter. Fr o m 1988 likställs sambo med make och adoptiv-, styv- och fosterbarn med barn. Adoptivbarn har nog alltid likställts

⁶ Att här valts ett något större företag än tidigare beror på att entreprenören antas ha arbetat upp ett värde på företaget under sin livstid.

gångar möjlig helt eller delvis, men familjeföretagens soliditet brukar vara så svag att en kraftigt ökad skuldsättning är svår att åstadkomma eller för riskabel för företagets överlevnad. Ägaren har vanligen begränsade likvida tillgångar vid sidan av företagsförmögenheten och har därför sällan råd att bestrida de utgifter som arvsskatten ger upphov till utan löneuttag från företaget. Vi antar därför att arvsskatten finansieras via löneuttag.

Eftersom arvsskatten inte är avdragsgill krävs att löneuttaget, som belastas av både inkomstskatt och arbetsgivaravgifter, i dagsläget är 2-3 gånger större än den arvsskatt som ska betalas. År 2002 har arvsskatten för ett modellföretag med 35 miljoner i eget kapital uppskattats till 3,1 miljoner kr. Erforderligt löneuttag brutto (inkl arbetsgivaravgifter) blir 7,2 miljoner kr om företagaren antas ta ut en lön motsvarande genomsnittet för tjänstemän (ca 450 000 kr). Marginalskatten är då 57,4 procent. Företagets kostnadsökning blir då drygt 20 procent av marknadsvärdet. Även om denna kostnad kan fördelas på t ex 10 år minskar arvsskatten företagets lönsamhet med ca två procentenheter per år under en tioårsperiod. Arvsskattens totala skattebelastning, inklusive inkomstskatt och arbetsgivaravgifter, var tidigare betydligt större (Figur 3). I slutet på 1970-talet var den totala skatteeffekten vid arv så hög så att den ett par år översteg företagets marknadsvärde. Företaget tömdes helt och hållet på eget kapital. Detta förklaras av höga arvs- och gåvoskatterna i kombination med mycket höga marginalskatter och dessutom höga arbetsgivaravgifter. Att lyckas överlåta ett familjeföretag intakt på en bröstarvinge under sådana förhållanden var omöjligt. Många företagare – eller arvingar – såg sig i stället tvungna att sälja hela, eller delar av, företaget, eller att flytta utomlands (se t ex Lindqvist [1990] och Rydenfelt [1995]). Revisorer och skatteexperter har visserligen under åren kunnat erbjuda komplicerade skatteplaneringsåtgärder som något minskar arvs- eller gåvoskatten genom kapitalförsäkringar, skalbolagsaffärer eller på annat sätt. Men denna skatteplanering har fört med sig kostnader både i form av höga konsultarvoden och minskat entreprenörens tid och kraft att ägna sig åt företagets utveckling (jmf Baumol [1990]).

Figur 3 Arvsskatt på företag (bröstarvinge), 1970-2002.

Källa: Egna beräkningar.

De totala skatteeffekterna förblev höga fram till 1991 års skattereform. Under dessa år understeg de 50 procent endast år 1990. De sjönk dock trendmässigt under denna period.

Den totala, liksom den direkta, arvsskatten sjönk när värderingen av företagsförmögenhet 1974 minskades till ca 40 procent av marknadsvärdet, främst genom att skattemyndigheten godtog en större undervärdering än tidigare av ett ärvt företags lager och inventarier. Denna lindring var dock inte likformig eftersom den missgynnade tjänsteföretag med små lager och begränsade inventarier, de företag som på senare år visat sig växa snabbast. Till följd av höjd marginalskatt och höjda arbetsgivaravgifter sjönk inte den totala arvsskatten 1978 när nuvarande lättnadsregel på 30 procent för värdering av företagens substansvärde infördes. Den totala arvsskatten minskades 1991 när marginalskatten sänktes genom 1990 års skattereform (från 66,2 till 51,2 procent). Den sänkta marginalskatten gjorde det något lättare för företagaren att betala skatten genom löneuttag från företaget. Den totala arvsskatten sänktes mycket kraftigt 1992 i och med att den borgerliga regeringen radikalt sänkte arvsskatteskalen från ett stort antal intervall med skattesatser som varierade mellan 10 och 60 procent till endast tre skatteintervall med skattesatser på 10, 20 och 30 procent. Efter 1992 har arvsskatten varit ungefär reellt oförändrad. Det arvsskattefria beloppet har successivt

höjts från 15 000 kr 1970-81 till 25 000 kr 1982-86, 50 000 kr 1987-89 och 70 000 kr från och med 1990, men denna höjning motsvarar inte mer än penningvärdeförsämringen under perioden 1970-2002.

Om företaget överlåts på arvinge genom gåva i stället för genom arv blir skatten normalt inte lägre, eftersom grundavdraget vid gåva är lägre och skatteskalen i övrigt densamma. Det är inte heller så lätt att minska gåvoskatten genom att överlåta företaget under en period på flera år då sammanläggning av gåvor och arv vid flera tidpunkter sker vid beskattningen. De olika möjligheter till skatteplanering för att minska arvs- och gåvoskatt som ändå funnits olika år skulle föra för långt att beakta här. Arvsskatten har dock aldrig i sin helhet behövt betalas kontant omedelbart utan har ofta kunnat delas upp på åtminstone 10 år. Arvsskatten på en överlåtelse av företaget innebär ändå en betydande kostnadsbelastning under en följd av år.

Vår slutsats av dessa beräkningar är att arvsskatten har lett till att många entreprenörsledda familjeföretag sannolikt upphört som självständiga företag till följd av den skattebelastning som följt av ett generationsskifte.⁷ När bruttoskatten under hela 1970- och 80-talet aldrig understeg 50 procent torde en stor del av familjeföretagen inte finansiellt ha klarat en succession utan tvingats till utförsäljning till investmentföretag eller andra koncerner. Även om arvsskattebelastningen sedan början på 1990-talet sjunkit till ca 20 procent av företagets förmögenhetsskattevärde utgör en överlåtelse av ett familjeföretag på en arvinge fortfarande ett hot mot företagets fortlevnad som självständigt familjeföretag. Företaget drabbas nämligen fortfarande av en stor kostnadshöjning när arvingen måste göra löneuttag för att betala arvsskatten.

4. Diskussion

Vår analys visar att den totala skatteeffekten de flesta av åren 1970-91 överstigit 70 procent av den reala kapitalavkastningen på egenkapitalfinansierade investeringar gjorda av svenska entreprenörer. När den borgerliga regeringen 1994 avskaffade dubbelbeskattningen av

⁷ Jmf Peterssons [2001] analys av framväxten av bankanknutna investmentbolag. De förvärvade främst mindre familjeägda företag, vilka bl a avyttrades till följd av den höga skattebelastningen vid arv.

aktieutdelning och förmögenhetsskatten på arbetande kapital samt minskade reavinstskatten sjönk skatteeffekten till knappt hälften.

Till följd av de sammantagna skatteeffekternas storlek har realavkastningen efter skatt på familjeföretagande genomgående varit låg under perioden och nära noll åren 1976 och 1977. 1991 års skattereform medförde en förbättring av familjeföretagens situation, speciellt för arbetsintensiva företag med låg lönsamhet. De drog nytta av fåmansföretagsreglerna i form av sänkt skatt på utdelning och att det finns ett litet utrymme att omvandla arbetsinkomst till utdelning. Fåmansföretagsreglerna innebär dock fortfarande ett hinder för företag med hög lönsamhet som vill växa snabbt. Sammantaget är vår slutsats att skattesystemet under hela tidsperioden i princip gjort det olönsamt för en entreprenör att starta och driva ett företag, speciellt om denne haft ambitionen att företaget ska växa snabbt med hög lönsamhet.

Studien visar också att arvsskatten under större delen av undersökningsperioden i princip haft konfiskatoriska effekter och omöjliggjort arvskiften. Det gäller särskilt under 1970- och 80-talen då arvsskatt och följdskatt av inkomstskatt och arbetsgivaravgifter (när arvsskatten betalas med löneuttag från företaget) flera år översteg 100 procent och aldrig understeg 50 procent av företagets marknadsvärde. Då klarade de flesta familjeföretag inte en succession finansiellt utan tvingades att sälja företaget till investmentföretag eller storföretag. Även om arvsskattebelastningen sjunkit genom bl a minskad värdering av företagsförmögenhet 1978 och sänkt arvsskatteskala 1992 utgör en överlåtelse av ett familjeföretag på en arvinge fortfarande ett hot mot företagets överlevnad eftersom företaget drabbas av en kostnadsökning på ca 20 procent av marknadsvärdet när arvingen måste göra löneuttag för att betala arvsskatten.

Skattesatserna och skattebaserna har dessutom ändrats ofta – många gånger på ett godtyckligt och oförutsägbart sätt – under den studerade tidsperioden. Sådana förändringar medför ökad osäkerhet, i Knights [1921] mening, för entreprenören.⁸ Enligt finansiell teori ökar avkastningskraven för att kompensera för den ökade osäkerheten. Tas hänsyn till detta har det ökade skattetrycket och de ständiga förändringarna av skattesystemet haft en än större negativ effekt än den som kan spåras i de här redovisade beräkningarna eftersom dessa inte tar hänsyn till detta. Komplexiteten i skattesystemet har också ökat under perioden. Följaktligen krävs det mer resurser för entreprenören att sätta sig in i och administrera skattesystemet.

⁸ Knight skiljer mellan risk och osäkerhet, där händelser som det går att försäkra sig mot definieras som risk, medan händelser som det inte går att försäkra sig mot definieras som osäkerhet.

Denna effekt kan befaras vara betydande, speciellt för nya och små företag. Inte heller denna effekt är inkluderad i beräkningarna. De effektiva skattesatserna blir dessutom än högre om beräkningarna baseras på högre – i vissa fall mer realistiska – avkastningskrav och/eller om analysen avser skatteeffekterna vid marginalinvesteringar. Till detta kan läggas att entreprenörens skattesituation ytterligare skulle ha förvärrats om förmögensvärdet på företaget skulle ha varit större före 1992 - han hade då drabbats av en högre förmögenhetsskatt. Trots den låga avkastningen på entreprenöriellt familjeföretagande som framgår i beräkningarna är de därför i flera avseenden ändå optimistiska. Det ska också beaktas att en del företag drabbas hårdare av fåmansföretagsreglerna än företaget i våra beräkningar. En viktig sådan grupp är venturekapitalbolag. Trots att detta är en tämligen liten grupp av företag kan dagens höga skatteuttag ha allvarliga negativa effekter på tillväxten då de i en rad undersökningar visat sig kritiska för snabbväxande företags utveckling.

Ett syfte med socialdemokraternas (skatte-)politik har varit att motverka privat förmögenhetsbildning. De brukar sägas vilja ha en ”kapitalism utan kapitalister” och företag utan entreprenörer. Skattesystemet har avsiktligt utformats för att försvåra för en individ att bygga upp en privat förmögenhet genom entreprenöriellt företagande. Denna politik har i många stycken uppnått sitt syfte – hushållens privata förmögenhet har ökat mycket långsamt i Sverige (Pålsson [2002]). En effekt av denna politik är dock att skattesystemet gjort det olönsamt för en entreprenör att äga, driva och även föra ett företag vidare till nästa generation. Vi menar att detta är en huvudförklaring till den brist på nya, små och snabbt växande företag i Sverige som observerats i en rad studier (se t ex Rickne & Jakobsson [1999], Davidsson & Delmar [2002], Davidsson & Henrekson [2002], Johansson [2002] och Reynolds [2002]). Med tanke på den betydelse som såväl svensk som internationell forskning visat att dessa företag har för ekonomisk tillväxt är vår slutsats att det höga svenska skattetrycket tillsammans med skattesystemets utformning är en mycket viktig förklaring till Sveriges mediokra ekonomiska tillväxt de senaste decennierna. De åtgärder som föreslås i 3:12-utredningen (SOU 2002:52) och skattebasutredningen (SOU 2002:47) är enligt vår bedömning otillräckliga för att nämnvärt öka lönsamheten för en entreprenör av att äga, driva och ärva ett företag. Detta förutsätter t ex att arvsskatten avskaffas och att de höga marginalskatterna sänks.

Fåmansföretagsreglerna synes inte heller tillfredsställande kunna lösa problemet med den stora spänning som sedan 1991 finns mellan högre beskattade arbetsinkomster och lägre beskattade kapitalinkomster. Fortfarande finns möjligheter – om än begränsade – för

vissa fåmansföretag att omvandla arbetsinkomster till utdelning eller reavinst. Det är svårt att göra 3:12-reglerna mer restriktiva än de redan är. Lösningen synes i stället ligga i att successivt trappa ned statsskatten så att avståndet mellan de högsta marginalsatterna och kapitalinkomstskatten reduceras.

Vilka är de stora förlorarna av den förda skattepolitiken? Förmodligen inte entreprenörerna själva. De besitter en mycket knapp och värdefull kompetens: att identifiera och kommersialisera affärsidéer och därigenom inte bara skapa sysselsättning och försörjning åt sig själva, utan också åt andra. De är, vad som i dagligt tal brukar kallas för, ”starka” människor och klarar sig trots de dåliga incitamenten. När det inte lönar sig för dem att etablera och expandera företag drar de ned på verksamheten, låter företaget växa långsammare, förblir löntagare eller väljer helt sonika att flytta utomlands. De som verkligen drabbas är de s k ”svaga” människorna som redan från början har svårt, eller av olika skäl inte ens kan (t ex p g a sjukdom eller handikapp), komma in på arbetsmarknaden och därför är beroende av en väl fungerande ekonomi för sitt uppehälle. Det är främst för deras skull skattesystemet bör ändras så att det lönar sig bättre för entreprenörerna att starta och expandera företag.

Referenser

- Baumol, W, [1990], “Entrepreneurship: Productive, Unproductive and Destructive”, *Journal of Political Economy*, vol 98, nr 5, s 893-921.
- Buchanan, J & Congleton, R, [1998], *Politics by Principle, Not Interest: Towards Nondiscriminatory Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Davidsson, P & Delmar, F, [2002], “Tillväxt i små och nya – och något större och mognare – företag”, i Johansson, D & Karlsson, N (red), *Den svenska tillväxtskolan – Om den ekonomiska utvecklingens kreativa förstörelse*, Ratio, Stockholm.
- Davidsson, P & Henrekson, M, [2002], ”Determinants of the Prevalance of Start-Ups and High-Growth Firms”, *Small Business Economics*, vol 19, nr 2, s 81-104.
- Henrekson, M, [1996], *Företagandets villkor*, SNS Förlag, Stockholm.

- Henrekson, M, [1998], "De nya lättnaderna i dubbelbeskattningen – en kritik", *Ekonomisk Debatt*, årg 26, nr 2, s 127-132.
- Johansson, D, [2002], "Tillväxt som 'gratislunch'?", *Ekonomisk Debatt*, årg 30, nr 5, s 427-436.
- Knight, F, [1921], *Risk, Uncertainty and Profit*, Houghton Mifflin, Boston.
- Lindkvist, H, [1990], *Kapitalemigration*, doktorsavhandling, Ekonomiska forskningsinstitutet, Handelshögskolan i Stockholm.
- McLure, C & Norrman, E, [1995], "Svensk skattepolitik", i Freeman, R, Swedenborg, B & Topel, R (red), *Välfärdsstat i omvandling: NBER-rapporten: amerikanskt perspektiv på den svenska modellen*, SNS Förlag, Stockholm.
- Pålsson, A-M, [2002], "Myt och verklighet om de svenska hushållens förmögenheter", *Ekonomisk Debatt*, årg 30, nr 8, s 679-691.
- Petersson, T, [1991], "Promoting Entrepreneurship. Bank-Connected Investment Development Companies in Sweden 1962-1990", i Henrekson, M, Larsson, M & Sjögren, H, *Entrepreneurship in Business and Research: Essays in Honour of Håkan Lindgren*, Probus Förlag, Stockholm.
- Rickne, A & Jacobsson, S, [1999], "New Technology-Based Firms in Sweden. A Study of Their Impact on Industrial Renewal", *Economics of Innovation and New Technology*, vol 8, nr 2, s 197-223.
- Reynolds, P, [2002], *Global Entrepreneurship Monitor: 2002 Executive Report*, Babson College, Wellesley.
- Rydenfelt, S, [1995], *Sagan om Tetra Pak: till hundraårsminnet av Ruben Rausing's födelse 1895*, Fischer, Stockholm.
- SOU 1987:62, *Slutbetänkande av arvs- och gåvoskattekommittén*.
- SOU 2002:47, *Våra skatter?* Expertrapporter till skattebasutredningen.
- SOU 2002:52, *Beskattning av småföretagare*, betänkande av 3:12-utredningen.
- Södersten, J, [1984], "Sweden", i King, M & Fullerton, D (red), *The Taxation of Income from Capital*, Chicago University Press, Chicago.

Södersten, J, [1993], "Sweden", i Jorgenson, D & Landau, R (red), *Tax Reform and the Cost of Capital. An International Comparison*, Brookings Institution, Washington DC.